

N O V U S
ORBIS PICTUS
J U V E N T U T I

I N S T I T U E N D A E E T O B L E C T A N D A E,

c o m p l e c t e n s

Animalium, Plantarum, Florum, Fructuum, Fossilium, Rituum etiam aliarumque rerum cum ex natura tum ex disciplinis artibusque depromptarum Icones, ad optimorum exemplarium fidem selectas et aeri incisas, addita brevi descriptione ad disciplinarum rationem exacta et ad captum juventutis attemperata,

A u c t o r e

F. I. Bertuch,

Ducis Saxo-Vinar. legationis consiliario; Academiae Caes. Reg. Naturae curiosorum, Academiae Reg. Rorussicae artium, scientiar. mechanic. Berolinensis, Academiae Electoral. Mogunt. scientiar. utilium, Societatum oeconomic. Petropolitanae et Lipsiensis, Societatum histor. naturalis Jenensis et Westphalicae Brochusiens. Societatis Germanicae Neo-Eboracensis membro cum honorario tum ordinario.

EDITIO RECENS, TEXTU LATINO ET HUNGARICO AUCTA

CONSILIO ET CURA

**QUORUMDAM HUNGARIAE LITTERATORUM,
PATRIAE AMANTIUM.**

SUMTIBUS FRANCISCI XAVERII PERUSCHEG.

T O M U S N O N U S.

- VIENNAE AUSTRIAE, 1808.

Typis Antonii Pichler.

TERMÉSZETHISTÓRIAI KÉPESKÖNYV

A Z

IFJÚSÁG HASZNÁRA ÉS GYÖNYÖRKÖDTESETÉSÉRE;

melly,

Az Allatok, Növények, Virágok, Gyümölcsök és Ásványok Képeit, a' Mesterségek és Tudományok sok más oktatásra öfzveválogatott Tárgyaival együtt, igen jó eredeti Munkák szerént kimentve 's kifestve, az Ifjúságértékéhez alkalmaztatott tudományos

Magyarázattal előadja.

Készítette ezelőtt

B e r t u c h F. J.

A' Veimári Hertzegségben Követség Tanácsos és Sok Tudós Társaságoknak a' Római Csász. Kir. Természettvizsgáló Akadémiának, Prufzsiában a' Mesterségekre és Erőműtudományra ügyelő Kir. Akadémiáknak, Erfurtban a' Háfatos Tudományok Akadémiájának, Petersburgban a' Gazdaságra ügyelő Szabad Társaságnak, Lipsiában, ugyan egy ollyannak, Jénában a' Természettvizsgáló Társaságnak, úgy szinte Velzfáliában is ugyan egy ollyan Társaságnak valóóságos, és a' Newyorki Német-Társaságnak levelező Tagja.

ÚJ KIADÁS, DEAK ÉS MAGYAR LEÍRASSAL

MEGBŐVÍTVE,

**NÉMELLY BUZGÓ HAZAFIAKNAK
MUNKÁJOK ÁLTAL.**

PERUSCHEG XAVER FERENTZ ÚR KÖLTSÉGÉVEL.

K I L E N T Z E D I K D A R A B.

B É T S B E N 1 8 0 8.

P i c h l e r A n t a l b e t ü i v e l.

4525

9

B I L D E R B U C H

Z U M

NUTZEN UND VERGNÜGEN DER JUGEND,

e n t h a l t e n d

eine angenehme Sammlung von Thieren, Pflanzen, Blumen, Früchten, Mineralien, Trachten und allerhand andern unterrichtenden Gegenständen aus dem Reiche der Natur, der Künste und Wissenschaften; alle nach den besten Originalen gewählt, gestochen, und mit einer kurzen wissenschaftlichen und den Verstandeskraften der Jugend angemessenen Erklärung begleitet,

v o n

F. J. B e r t u c h,

Herzogl. S. Weimar. Legat. Rath; der Röm. Kaiserl. Akademie der Naturforscher, der Königl. Preuss. Akademie der Künste, der mechan. Wissensch. zu Berlin, der Char-Maynzer Akademie nützl. Wissenschaften zu Erfurt, der freyen ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg, der Leipziger ökonom. Societät, der naturforschenden Gesellschaft zu Jena, so wie auch der westphälischen naturforsch. Gesellschaft zu Brochhausen Ehren und ordentlichen, und der deutschen Gesellschaft zu Newyork korrespondirendem Mitgliede.

NEUE, MIT LATEINISCHEM UND UNGRISCHEM TEXTE VERMEHRTE AUFLAGE,

V E R A N S T A L T E T

DURCH EINE GESELLSCHAFT GELEHRTER,

IHR VATERLAND LIEBENDER UNGARN.

A U F K O S T E N D E S F R A N Z X A V. P E R U S C H E G.

N E U N T E R B A N D.

WIEN, 1808.

Gedruckt bey Anton Pichler.

PORTE-FEUILLE

INSTRUCTIF ET AMUSANT

POUR

LA JEUNESSE.

Mélange intéressant d'Animaux, Plantes, Fleurs, Fruits, Minéraux, Costumes, Antiquités et autres objets instructifs et amusans pour la jeunesse; choisis et gravés sur les meilleurs originaux, avec de courtes explications scientifiques et proportionnées à l'entendement de la jeunesse.

R É D I G É

P A R

F. J. Bertuch,

Conseiller de legation de S. A. S. le Duc de Sax. Weimar; membre de l'Académie impériale des curieux de la nature, de l'Académie royale des arts à Berlin, de l'Académie electorale des sciences utiles de Mayence, de la Société économique de Leipzig, des Sociétés d'histoire naturelle de Jene et de Westphalie à Brochhausen, et de la Société des Allemands à New-York.

NOUVELLE ÉDITION, AUGMENTÉE DU TEXTE LATIN ET HONGROIS

P A R U N E

SOCIÉTÉ DE GENS DE LETTRES
ET PATRIOTES DE HONGRIE.

AUX DEPENS DE FRANÇOIS XAV. PERUSCHEG.

VOLUME NEUVIÈME.

A VIENNE, 1808.
Chez Antoine Pichler.

Vierf. Thiere LXIX.

trim. quadrup. LXIX.

Quadrupedes LXIX.

Fig. 1.

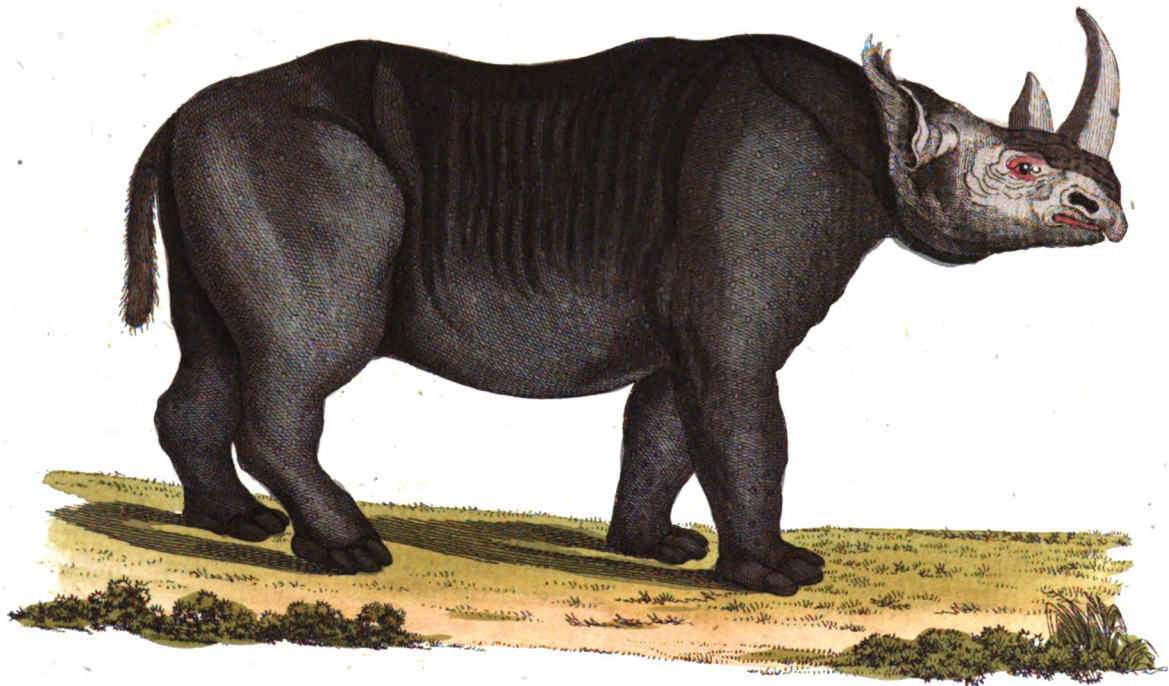
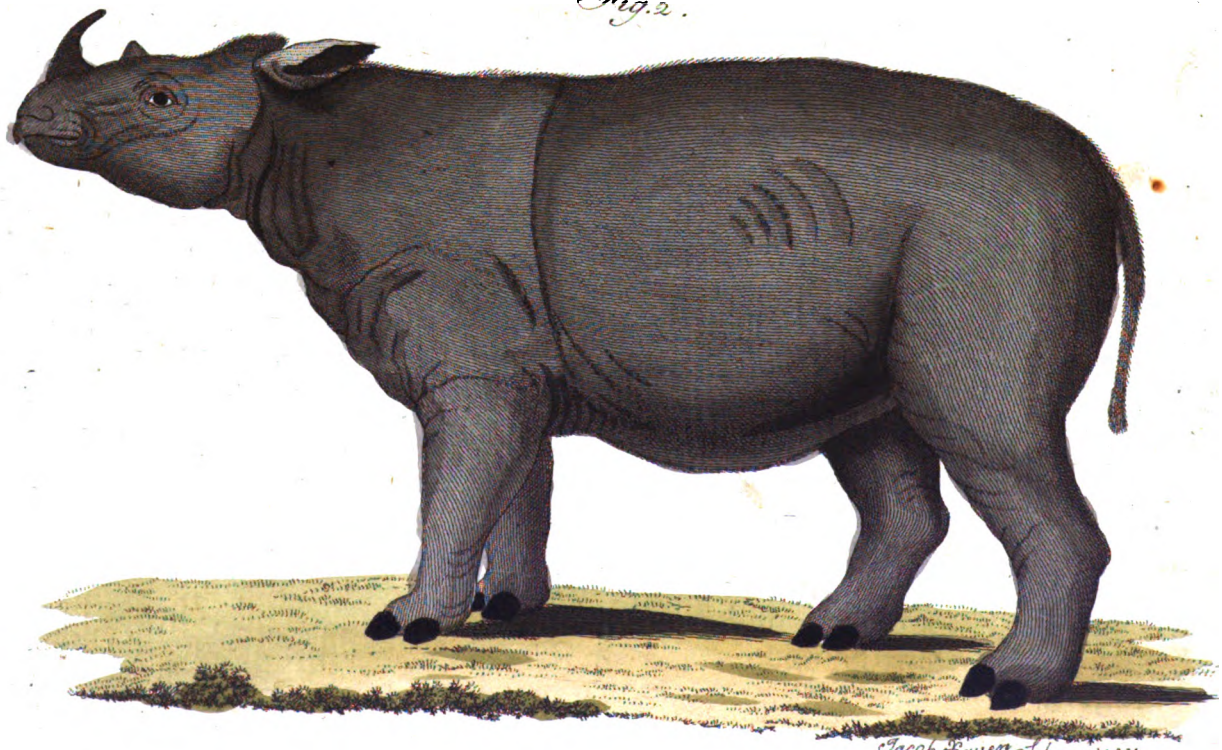

Fig. 2.

Jacob Bauer Schmutzer.

MAJORA QUADRUPEDIA MAMMALIA.

Fig. 1. Rhinoceros Africanus.

Rhinoceros Africanus bicornis ab Asiatico Rhinocerote, quem in Orbis Picti tomo primo No. 2. vidimus, non modo pluribus in rebus discedit, sed et propriam speciem constituit. Cutis hujus non est tam rugosa et plicata ut Rhinocerotis Asiatici, sed laevior corpori insidet, ferme ut cutis Elephanti; porro hoc animal dentibus inferioribus caret. Supra nasum surgunt duo cornua retrorsum inflexa et mobilia, quae animali lacessito firmum recipiunt statum, arma hostibus periculosa. Hic Rhinoceros Africam meridionalem inhabitat, herbis victitans. Interdum tranquille recumbit: noctu exiit, alimenta quaesitum; etiam vicinas paludes et loca lutulenta, ubi volutetur, indagat. Si urgetur a venatoribus: terribilem emittit clamorem. Longitudo est 12, altitudo 7 pedum. Auctor textus Germanici putat, Afri-

canum Rhinocerotem bicornem a Romanis in Venationibus urbanis et pompis productum fuisse: sed Plinius, qui explicite non nisi de uno in nare cornu loquitur, aliud testari videtur.

F. 2. Rhinoceros insulae Sumatrae.

(*Rhinoceros bicornis Sumatricus*.)

Rhinoceros Sumatricus, tertia hujus generis species, haud longum ante tempus innovit. A prioribus speciebus praeter alia etiam situ cornuum differt, non mobilium, sed, ut videtur, cranio infixorum, quorum alterum majus naso innubat, alterum vero minus, et quatuor tantum digitis longum, supra oculos emicat. Cutis aspera quidem, sed tenuis, ex fusco cinerea est; totumque animal subus haud ab similibus dixeris. Hucusque solummodo in Sumatra, Indiae Orientalis insula, repertum, magnitudine est longe minori, quam Rhinoceros Africanus.

NAGY SZOPTATÓ ÁLLATOK.

1. Kép. Az Egyiptomi Szarvorrú.

(Rhinoceros Africanus.)

Az ezen a Táblán lerajzolt kétfarvú Szarvorrú, a' már az ezen Képeskönyvnek 1. Darabjában a' 2. Szám alatt leírt Azziai szarvorrútól sok tekintetben különbözik, a' bőrenem olly pántzélforma mint az Azziaié hanem simán feszül ki testén tsak nem úgy, mint az Elefánté, az első és a' mettfőfogak hijjával is van. Az orrán két hátra hajlott 's mozogható szarvai vagynak, de ha megharagzik, szarvai olly erősen állanak mint ha belégyőkereszttek volna, mellyek veszedelmes fegyverek az ellenség ellen. Ez a' szarvorrú déli Amérikában lakik, 's a' növényeken élőködik. Nappal elfekszik 's éjjel jár eledel után. Néha felkeresi a' közel lévő mocsárokat és fertőket, a' mellyekbe beléhevergődzik.

Ha üzőbe veszik, vagy ha megsebesítették rettenetesen ordít. Hofzfásága 12 láb, magassága pedig 7. Hihetőképben az is Afrikai Szarvorrú volt, a' mellyet a' régi Rómaiak az állatokkal való viadalban és a' közönséges pompában használtak.

2. Kép. A' Szumátrai Szarvorrú.

(Rhinoceros dicornis Sumatricus.)

A' Szumátrai Szarvorrú a' melly ezen állatnemnek még eddig az ideig harmadik esmeretes faja, nem régiben lett esmeretessé. Szarvainak fekvése által különbözik a' többtől a' nagyobbik t. i. az orrán a' kisebbik pedig a' melly 4 iznyi hofzfáságú a' szemel felett vagyon alkatva. A' darabos de vékony bőre barna hamuszínű, 's termete ennak az állatnak hasonlít a' díznóéhoz. Még eddig tsak Napkeleti Indiában Szumátrában találtatott, de akkora éppen nincs, mint az előbbi.

GROSSE VIERFÜSSIGE SÄUGTHIERE.

Fig. 1. Das Afrikanische Nashorn.

(*Rhinoceros Africanus*.)

Von dem Asiatischen Nashorn, welches wir im ersten Bd. No. 2, des Bilderbuchs kennen lernten, unterscheidet sich das *Afrikanische* hier abgebildete *zweyhörnige Nashorn* in mehreren Stücken. Seine Haut ist nicht so panzerähnlich wie bey dem Asiatischen Nashorn, sondern liegt glatt an dem Körper an, fast wie bey dem Elephanten; auch fehlen ihm die Vorder- und Schneidezähne. Auf der Nase hat es zwey nach hinten gebogene Hörner, die sich bewegen lassen. Ist das Thier aber zornig, so stehen die Hörner wie eingewurzelt, und sind eine gefährliche Waffe gegen seine Feinde. Unser Nashorn bewohnt das südliche Afrika, und nährt sich von Vegetabilien. Am Tage bleibt es ruhig liegen, und nur des Nachts geht es seiner Nahrung nach. Es sucht auch die in der Nähe liegenden Sümpfe und Moräste auf, worinnen es sich wälzt. Wird es verfolgt und verwundet,

so stößt es ein fürchterliches Geschrey aus. Seine Länge beträgt 12 und die Höhe 7 Fuß. — Das zweyhörnige Afrikanische Nashorn war es wahrscheinlich auch, welches die Römer bey ihren Thiergefechten und öffentlichen Aufzügen vorbrachten.

F. 2. Das Nashorn von Sumatra.

(*Rhinoceros bicornis Sumatricus*.)

Das *Nashorn von Sumatra*, die dritte bis jetzt bekannte Art dieser Thiergattung kennen wir erst seit kurzer Zeit. Es unterscheidet sich von den beyden übrigen durch die Lage seiner Hörner; das eine größere steht auf der Nase, das zweyte kleinere nur 4 Zoll lange aber über den Augen.

Die rauhe aber dünne Haut ist bräunlich aschfarben, und das ganze Thier gleicht an Gestalt einem Schweine. Bis jetzt hat man es nur auf der Ostindischen Insel Sumatra gefunden; es wird lange nicht so groß als die vorher beschriebene Afrikanische Art. —

GRANDS QUADRUPÈDES.

Fig. 1. Le Rhinocéros africain.

(*Rhinoceros Africanus.*)

Le *Rhinocéros africain* à deux cornes, ici représenté, se distingue en plusieurs façons du Rhinocéros asiatique dépeint et décrit dans le 1er Vol. de ce Recueil, No. 2. Sa peau n'est pas si cuirassée que celle du Rhinocéros asiatique, elle est moins ridée et plus lisse, presque comme celle de l'Eléphant; aussi les dents incisives lui manquent. Son museau est muni de deux cornes recourbées en arrière et mobiles à volonté; mais sitôt que l'animal entre en colère, elles se roidissent et lui servent d'armes très-dangereuses contre ses ennemis.

Ce Rhinocéros habite l'Afrique méridionale et se nourrit de végétaux. Le jour il reste couché dans les broussailles, et ce n'est que le soir qu'il va chercher sa nourriture. Il aime aussi à se vautrer dans les lacs et marais qui lui sont proches. Etant poursuivi et blessé il

pousse des cris effrayans. Sa longueur est de 12 et sa hauteur de 7 pieds. C'est vraisemblablement ce Rhinocéros à deux cornes, qui servait autrefois aux combats d'animaux et aux cortèges publics des Romains.

F. 2. Le Rhinocéros de Sumatra.

(*Rhinoceros bicornis Sumatricus.*)

Ce n'est que depuis peu de tems que nous connaissons cette troisième espèce connue du Rhinocéros, nommée *Rhinocéros de Sumatra*, qui est son pays natal. Il se distingue des autres Rhinocéros par la position de ses deux cornes, dont l'un plus grand se trouve sur le museau, et l'autre qui n'est que de quatre pouces, au dessus des yeux. La peau est rude mais peu épaisse, de couleur cendrée. L'animal entier ressemble à un cochon, et n'atteint pas, de beaucoup près, la taille des autres Rhinocéros. Jusqu'ici on ne l'a trouvé qu'à Sumatra.